

Všichni se až příliš dobře znali, než aby uvěřili obviněním, která se noví mocipáni téměř ani nesnažili zdůvodnit. Všichni také věděli, že vyhazovaní jsou nenahraditelní. A odejdou-li, upadnou na provinční úroveň.

Zásadní přínos – tajné, tajné, tajné...

Veškerá činnost kolem uranu se od poválečných let i u nás točila kolem dětsky kouzelného slůvka – **tajné**. Utajování se týkalo jak vysokých funkcionářů, tak i všech občanů, zainteresovaných v uranové hře. K informacím o uranu neměli přístup dokonce ani všichni naši ministři a „citlivé“ informace jim podle svého uvážení mohl sdělit pouze předseda vlády.

Abychom byli objektivní, hraví byli i za oceánem. V srpnu 1949 si před novináři posteskl atomový vědec v atomovém městě Los Alamos, který tam žil už léta: *„Jak je to podivné, a já to nedovedu pochopit, prožil jsem celé své mládí jen v touze po pravdě, svobodě a míru. A teď mě vrhl osud právě sem, kde nemohu ani jít kam chci, kde pravda, již jsem toužil odhalit, zůstává uzavřena v trezorech, kde musím svou práci věnovat výrobě nejstrašlivějších zbraní války!“*

Všeobecná obliba nové společenské zábavy se zdá být zdánlivě nepochopitelná, zvláště v kontextu předešlých let. Od dvacátých let 20. století se luštění mnoha fascinujících křížovek ze světa atomů zúčastňovali vědátory napříč státy i světadíly. Bylo to období sjezdů a konferencí, výměn dopisů i přátelského klábosení. Dokonce ze zemí, kde bádání v oblasti fyziky před I. světovou válkou nestálo ani za řeč nebo vůbec neexistovalo, začaly docházet zprávy o zajímavých pokusech a výsledcích. Indie a Japonsko, Spojené státy i revoluční Rusko usilovaly o výměnu vědeckých poznatků s Evropou. Snad nejhorlivěji ze všech se tehdy o styk se západními přírodovědci snažil Sovětský svaz. Stát bolševiků nejenže chtěl, aby se jeho vědci učili „venku“, ale staral se i o to, aby se jejich vlastní práce překládaly do angličtiny, francouzštiny a němčiny. Na poli bádání neexistovalo tehdy ani ve státě diktatury žádné utajování, žádná cenzura. Svět, zmítající se v poválečných křečích, neměl uprostřed svých revolucí, inflací a krizí čas, a snad ani sílu, aby pochopil nejhlubší ze všech převratů – hlubokou změnu v pojetí světa. Einstein prohlásil čas a prostor za relativní a ve hmotě rozpoznal „zamrzlou“ energii. Curieovi, Rutheford a Bohr ukázali, že nedílné je dělitelné, že i to, co se zdá pevné, není v klidu, nýbrž se neustále pohybuje a mění.

Podle pravidel logiky měly vlastně už tehdy Ruthefordovy „střely“ alfa otřást nejen atomy dusíku, nýbrž i duševní jistotou lidí a znovu vyvolat obavy ze zániku světa. Tenkrát, sluší se dodat jako obvykle v historii lidstva, se to ale nejspíš zdálo být ještě daleko od každodenní skutečnosti vnímané prostými lidskými smysly. Ostatně ani vědci sami neočekávali, že jejich objevy budou mít nějaké blízké praktické důsledky. Sám Rutheford výslovně ujišťoval, že využití energie dřímající v atomech se svět nikdy nedožije – a v tomto omylu setrval až do své smrti.

Ještě v polovině třicátých let byly vztahy mezi státy na poli vědy velmi korektní. Když se Kapica, který se později podílel na konstrukci sovětské atomové bomby, trvale navrátil do vlasti, jeho učitel Rutheford žádal Moskvu, aby se Kapica v zájmu vědy vrátil na své pracoviště v Cambridge. Odpověď nebyla nepatřičná: *„Anglie by jistě měla ráda Kapicu, stejně rádi bychom měli v Sovětském svazu Rutheforda.“* Nezměrná víra Rutheforda v mezinárodnost vědy zapříčinila, že celé cenné zařízení nové laboratoře poslal za Kapicou do sovětského Ruska. Sovětská vláda nejenže za to zaplatila, ale postavila Kapicovi v Moskvě i celý nový ústav ve slohu anglických šlechtických sídel.

Jenže vstřícnou tvář vědy zahalil štiplavý dým hnědého smogu. Rozumně uvažující se už před válkou ptali, kde se bere Hitlerova drzost dráždit velmoci. Nikdy přeci nemohl doufat, že zvítězí. Bilance surovinových zdrojů a výrobních kapacit nesvědčila v jeho prospěch. Jediným vysvětlením z pohledu dneška by snad bylo, že počítal s tajným trumfem. Kdyby získal

atomovou bombu jako první, byl by přes svou hospodářskou slabost neporazitelný a celý svět by mu ležel u nohou. Přitom ani bezprostředně po objevu jaderného štěpení nikdo z vědců na celém světě nevěřil v brzké praktické využití. Bylo třeba ověřit řetězovou reakci. Přejít od rozštěpení jednoho atomu k vyvolání celé laviny takových procesů...

Dne 30. dubna 1939 se už reálnost „uranového stroje“ probírala na poradě v Berlíně. Že to Němci myslí vážně naznačovalo i odhalení, že úřady zakázaly veškerý vývoz jáchymovské uranové rudy z okupovaného Československa. Teprve později vyšlo najevo, že na berlínské poradě se nemluvilo o atomové bombě, ale o možnosti využít štěpení jádra pro pohon motorů.

Vědci si už nepřáli pokrok. Báli se ho. Téměř všichni nabyli přesvědčení, že na činy odporující všemu dosavadnímu řádu nezbyvá než odpovědět stejným způsobem. Panovačnost a územní požadavky hnědých košilí proto logicky vyústili v zavírání dveří laboratoří před vědci ze států osy. Staleté zásady vědecké spolupráce na velmi dlouhou dobu přestaly platit. Vědci pracující v Americe se dobrovolně vzdali práva uveřejňovat své práce o atomovém výzkumu. Bývalí přátelé si přestali důvěřovat.

Einstein a Szilárd po 2. světové válce
(přes všechny hrůzy války byli přesvědčeni, že proti lidem se atomová bomba nikdy neměla použít)